

De invloed van attributionele reacties uit de naaste omgeving op het welzijn van slachtoffers van misdrijven: een veldonderzoek naar de cognitieve effecten van direct en indirect slachtofferschap.

Adriaan J.M. Denkers (Vrije Universiteit Amsterdam)

1993

Frans Willem Winkel (Vrije Universiteit Amsterdam)

Samenvatting

*Een onderzoek is uitgevoerd onder 150 inwoners van Amstelveen, om de relatie tussen direct en indirect slachtofferschap en de assumpties over de wereld te onderzoeken. Tevens zijn daarbij de verschillende reacties (intern, extern en **empatisch**) van het sociale netwerk en de effecten van deze reacties op het welzijn van beide slachtoffergroepen onderzocht. De assumpties van zowel slachtoffers als leden van het sociale netwerk blijken **negatiever** dan de assumpties van **niet-slachtoffers**. Leden van het sociale netwerk geven in tegenstelling tot de **veronderstellingen uit de vicrim-blaming literatuur meer empathische en externe dan interne reacties**. Overeenkomstig aan het **attributiemodel van Janoff-Bulman (Jan.of-Bulman & Wortman, 1977)** blijken met name de externe reacties een **negatief effect te sorteren op het welzijn van het slachtoffer**. Het geven van zowel interne als **externe verklaringen hangt bij leden van het sociale netwerk samen met een hogere leefsatisfactie**.*

Het is inmiddels **genoegzaam bekend** dat het slachtoffer worden van een misdrijf ook psychologisch schade kan berokkenen. Vooral door klinisch en sociaal psychologen is dat in het afgelopen decennium ruimschoots gedocumenteerd (Frieze, Greenberg & Hymer, 1987).

Wat opvalt is dat aan effecten op cognities relatief weinig aandacht is

geschonken (Catlin & Epstein, 1992) ¹. Een kader om daar inzicht in te krijgen biedt Janoff-Bulman (1989; Janoff-Bulman, 1985; Janoff-Bulman & Frieze 1983). Zij onderscheidt drie categorieën van impliciete, basale assumpties, die gezamenlijk de "cognitieve bagage" van het individu vormen, namelijk, (1) over de wereld (de wereld en mensen), (2) over de verdeling van uitkomsten (rechtvaardige wereld, controle over gevolgen en toeval) en (3) over het zelf (eigenwaarde, controle en geluk). In overeenstemming met onderzoek naar andere negatieve levenservaringen verwachten we dat slachtofferschap van criminaliteit deze cognities negatief beïnvloeden. Voorts nemen we aan dat dergelijke cognitieve effecten niet beperkt blijven tot de kring van directe slachtoffers maar mede uitstralen naar indirecte slachtoffers (Steinmetz, 1990; Winkel, 1990). Dat wil zeggen, met het oog op het verwerven van steun wenden veel slachtoffers zich immers tot hun sociale netwerk van familieleden, vrienden en bekenden, die daardoor mede met slachtofferschap worden geconfronteerd. Deze netwerkleden zullen verder aangeduid worden als *indirecte* slachtoffers.

Victiinologen zijn doorgaans nogal pessimistisch gestemd over de aard van de reacties uit het sociale netwerk. Het "victim blaming model" geniet zeer veel aanhang (Beijk, 1986; Van Dijk, 1989). Uitgangspunt daarvan is dat het welzijn van slachtoffers nog verder wordt aangetast door een overmaat aan interne attributies vanuit de omgeving: de toerekening van het gebeuren aan het slachtoffer zelf wordt voorgesteld als een voor de omgeving effectieve manier om het

---

¹ Een uitzondering vormen de direct aan angstgevoelens voor criminaliteit gerelateerde cognities (Winkel, 1991)

geloof in een rechtvaardige wereld te **kunnen** handhaven (Lerner & Miller, 1978). In dit "duivelse scenario" lopen "slachtoffers die de meeste warmte nodig hebben, de grootste kans op een koude douche" (Van Dijk, 1989: 14). Er zijn ons insziens goede gronden om in de onderhavige context aan de validiteit van het "victim blaming" model te twijfelen. In wezen vindt namelijk een (betwistbare) generalisatie plaats: de (empirisch gedocumenteerde) denigrerende reacties van derden, die geen bijzondere relatie met het slachtoffer onderhouden worden kennelijk evenzeer verwacht van hen die het slachtoffer persoonlijk kennen, en die met hem of haar een relatie onderhouden, waarin mogelijk veel tijd en energie is geïnvesteerd. Op voorhand is het dan meer aannemelijk dat leden van het sociale netwerk empathisch op het slachtoffer reageren en veeleer externe in plaats van interne verklaringen zullen aandragen. Empirische steun voor die veronderstelling bieden mede de experimenten van Lerner en Simmons (1966) en van Chaikin en Darley (1973). Daaruit blijkt immers dat derden die in staat worden gesteld het slachtoffer te compenseren, respectievelijk zij die zich met het slachtoffer identificeren, zich in positievere termen over slachtoffers uitlaten.

Over de precieze relatie tussen verschillende typen attributies die netwerkliden maken ten aanzien van slachtoffers en het welbevinden van slachtoffers zijn weinig empirische gegevens beschikbaar (Hirsch, 1980; Buunk & Jansen, 1987). Een tweede probleem is dat van uit een theoretisch perspectief, over die relatie verschillende predicties kunnen worden geformuleerd. Uit de twee bekende sociaal-psychologische

modellen ² - het Abramson/Seligman-model (Abramson, Seligman & Teasdale, 1978; Abramson, Matalsky & Alloy, 1989) en het Janoff-Bulman-model (Janoff-Bulman & Wortman, 1977)- vloeien zelfs tegengestelde predicties voort. Uitgangspunt van het eerste model is dat externe attributies gunstig uitwerken op het welbevinden van het slachtoffer en interne averechts; binnen het tweede model geldt het omgekeerde. Binnen de interne attributies wordt door Janoff-Bulman (1979) een nadere nuancering aangebracht, in die zin dat vooral gedragsattributies gunstig en karakterattributies ongunstig uitwerken. Beide modellen verschillen overigens in het psychologisch mechanisme dat aan de geprediceerde effecten geacht wordt ten grondslag te liggen: in het eerste model wordt aangenomen dat interne attributies de zelfwaardering aantasten, in het tweede dat karakterattributies de gepercipieerde controle over uitkomsten verminderen, terwijl gedragsattributies die controle versterken. Wat de empirische houdbaarheid van beide modellen betreft kan uit Tennen en Afflick (1990) en Winkel en Vrij (1992a) worden afgeleid dat er geen steun is voor het Abramson/Seligman model. Voorts blijkt uit Meyer en Taylor (1986), Frazier (1990) en Winkel en Vrij (1992b) dat karakterattributies ongunstig werken, terwijl de resultaten met betrekking tot gedragsattributies tegenstrijdig zijn. Tegen deze achtergrond verwachten we dat externe attributies en karakterattributies vanuit het netwerk ongunstig uitwerken, terwijl

---

² Terzijde merken we op dat beide modellen in wezen niet ingaan op de effecten van netwerk-attributies - verklaringen die door de sociale omgeving worden aangereikt - op het welzijn van slachtoffers, maar op de effecten van attributies die slachtoffers zelf aanvoeren. We nemen hier derhalve aan dat die beide effecten identiek zijn.

gedragsattributies mogelijk een positief effect op het welzijn van slachtoffers sorteren.

Aan de hand van het voorgaande zijn een drietal hypothesen geformuleerd. Ten eerste verwachten we dat zowel directe als indirecte slachtoffers negatievere assumpties zullen rapporteren dan niet-slachtoffers (hypothese 1). Leden van het sociale netwerk zullen vervolgens empathisch op het slachtoffer reageren en veeleer externe in plaats van interne verklaringen aandragen (hypothese 2). Ten slotte zullen gedragsattributies vanuit het netwerk mogelijk een positief effect op het welzijn van de directe slachtoffers sorteren, terwijl externe attributies en karakterattributies negatief uitwerken (hypothese 3).

Method

Deelnemers

Aan het onderzoek namen 152 inwoners van Amstelveen deel, namelijk 50 slachtoffers van diverse misdrijven, 49 leden uit het sociale netwerk van slachtoffers en 53 niet-slachtoffers. Tussen de slachtoffers en leden van het sociale netwerk is geen verschil gevonden tussen delict-typen. Over beide groepen rapporteerde 25,3% een inbraak, 23,0% persoonsgerichte criminaliteit, 21,1% diefstal en 30,6% overige criminaliteit (seksuele delicten, autogerelateerde criminaliteit, tasjesroof, etc.).

Van de respondenten behoort 47% tot het mannelijke en 53% tot het vrouwelijke geslacht. De gemiddelde leeftijd bedroeg 40 jaar.

Daarbij valt op dat de gemiddelde leeftijd in de niet-slachtoffergroep (48 jaar) hoger is dan bij de slachtoffers (37 jaar) en het sociale netwerk (34 jaar), $F(2,147)=10.25$, $p < .001$. Dit leeftijdsverschil bleek in de vervolg-analyses geen invloed te hebben op de resultaten

3

Procedure.

Het onderzoek is huis aan huis afgenomen in Amstelveen door een team enquêteurs. De enquêteur vroeg eerst of de respondent in het afgelopen jaar slachtoffer was geworden van een misdrijf ernstiger dan b.v. een fietsendiefstal. Bij een positief antwoord is de "slachtofferlijst" afgegeven. Bij een negatief antwoord werd gevraagd of een familielid, vriend(in) of goede bekende in het afgelopen jaar slachtoffer was geworden van zo'n misdrijf. Bij een positief antwoord is de "sociale netwerklijst" gepresenteerd. Bij weer een negatief antwoord is de "niet-slachtofferlijst" voorgelegd. De ingevulde vragenlijsten werden door de enquêteur opgehaald.

Meetinstrumenten.

De kern van de vragenlijst omvat een meting van basale cognities, welzijn en reacties uit het netwerk. Daartoe werd eerst een Nederlandstalige versie van Janoff-Bulman's (1989) Assumptive Worlds Scale afgenomen. De schaal omvat 32 items en bestaat uit 8 subschalen, namelijk goedheid van de onpersoonlijke wereld (v.b. "Er

---

³ Er zijn naast de gerapporteerde MANOVA's ook covariantieanalyses uitgevoerd waarbij leeftijd is opgenomen als covariaat. **Leeftijd** bleek echter geen **invloed** te hebben. Voor de duidelijkheid **zijn** de analyses waarbij leeftijd als covariaat is opgenomen niet vermeld.

is meer goed dan slecht in deze wereld"), goedheid van mensen (v.b. "Mensen zijn van nature goedaardig"), rechtvaardige wereld (v.b. "In wezen is de wereld rechtvaardig"), controle over gevolgen (v.b. "Als mensen beter uit zouden kijken, dan had veel ongeluk voorkomen kunnen worden"), toeval (v.b. "Over het algemeen hangt het leven van toeval aan elkaar"), eigenwaarde (Ik ben zeer tevreden met het soort persoon dat ik ben"), controle (v.b. "Ik neem de nodige voorzorgsmaatregelen om vervelende gebeurtenissen te voorkomen") en geluk (v.b. "Ik ben voor het geluk geboren"). Cronbach's α voor de gehele schaal bedraagt .74; de subschalen variëren tussen .60 en .69. In verband met welzijn werd de Nederlandse versie (Heesink, 1989) van Diener, Emmons, Larsen en Grifin's (1985) Life Satisfaction Scale afgenomen. De schaal omvat 5 items (v.b. "Mijn leven is in de meeste opzichten ideaal") en heeft een betrouwbaarheid van .85. Bij de netwerk-reacties werd een onderscheid gemaakt tussen gedragsattributies ("Door je gedrag roep je dit soort gebeurtenissen over je af"), karakterattributies ("Jij bent het type persoon die dit soort dingen overkomt"), externe attributies ("Zo zit de samenleving nu eenmaal in elkaar") en empathische reacties ("Het is heel erg wat je is overkomen"). In de slachtofferlijst werd nagegaan hoe vaak de **ondervraagde** met dergelijke reacties was geconfronteerd; in de sociale netwerkljist hoe vaak dergelijke reacties waren verstrekt. Responsen daarop waren steeds in termen van 7 punts-schalen, variërend van "nooit gehoord" naar "zeer vaak gehoord".

Resultaten

Over de 8 basale assumpties werd een multivariate variantie-analyse uitgevoerd, zodanig dat (directe en indirecte) slachtoffers werden vergeleken met niet-slachtoffers. Deze analyse resulteerde in een multivariaat hoofdeffect: $F(8,123)=2.86$, $p < .01$. Univariaat tekenden zich verschillen af op de assumpties over de welwillendheid van de onpersoonlijke wereld ($F(1,130)=10.69$, $p < .001$), op zelf-controle ($F(1,130)=6.84$, $p < .01$), op controle over gevolgen ($F(1,130)=3.65$, $p < .05$), en op geluk ($F(1,130)=3.28$, $p < .05$). Conform onze verwachting ervaren directe en indirecte slachtoffers de wereld als minder welwillend en nemen zij minder zelfcontrole, controle over uitkomsten en geluk waar. Aanvullend zijn contrast-analyses op de drie afzonderlijke groepen uitgevoerd (tabel 1). Daarbij werd een lineair patroon vastgesteld op zowel 'geluk' ($F_{lin}(1,141)=5.64$, $p=.019$, $F_{dev.lin}(1,141)=.002$, $p=.968$) als op "controle over de gevolgen" ($F_{lin}(1,141)=3.67$, $p=.058$, $F_{dev.lin}(1,141)=.212$, $p=.646$). Slachtoffers ervaren het minst "controle over gevolgen" en "geluk", niet-slachtoffers het meest, terwijl leden van het sociale netwerk een tussenpositie innemen.

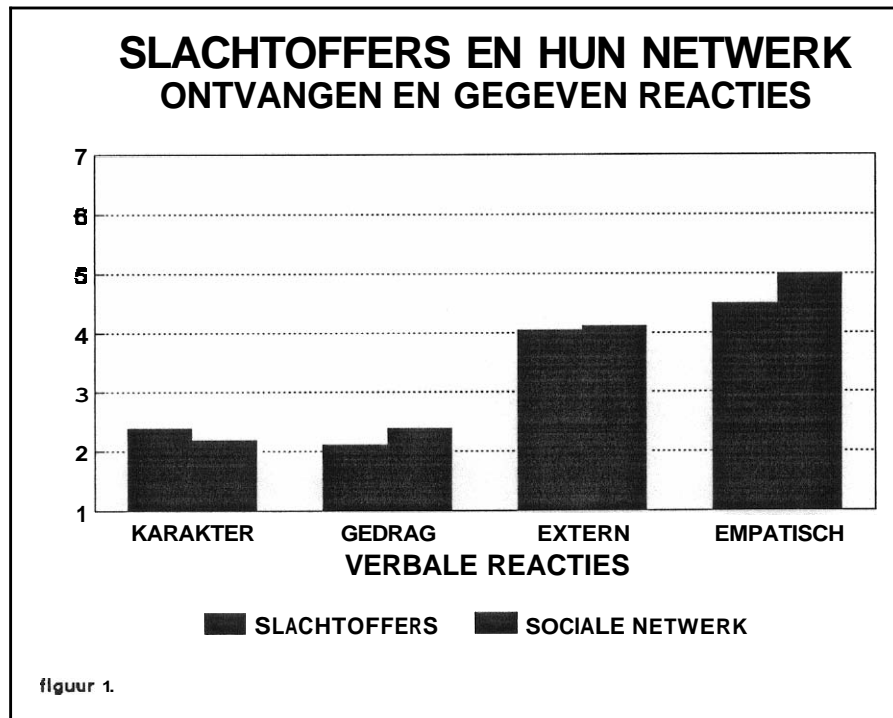
Tabel 1: Gemiddelden van de Assumpties over de wereld bij slachtoffers, het sociale netwerk en niet-slachtoffers.

	Slachtoffers	Sociale netwerk	niet-slachtoffers
Goedheid van de wereld			
onpersoonlijke			
wereld	4.30,	3.92,	4.65,
mensen	4.50,	4.47,	4.80,
Betekenisvolheid van de wereld			
rechtvaardige			
wereld	3.01,	3.09,	3.07,
controle over			
uitkomsten	4.05,	4.16 _{ab} ,	4.43,
toeval	4.04,	4.10,	4.08,
Waardevolheid van jezelf			
eigenwaarde	4.68,	4.53,	4.51,
zelf controle	4.91 _a ,	4.79 _a ,	5.34 _b ,
geluk	4.27 _a ,	4.50 _{ab} ,	4.72 _b ,

(Verskil tussen subschrift a, b en c: $p < .05$)

Om inzicht te krijgen in de aard van de netwerk-reacties werd een multivariate variantie-analyse uitgevoerd op grond van een gemengd 2 (groep: slachtoffers/netwerk) X 4 (reacties) - design, waarin de laatste als binnen-proefpersonen factor werd opgenomen. Deze analyse resulteerde in een significant reactie-effect: sommige reactie-typen blijken frequenter voor te komen dan andere ($F(3,89)=58.33$;

$p < .001$). Zoals verwacht hebben leden van het sociale netwerk vooral empathische reacties en externe attributies gegeven (vgl. figuur 1).

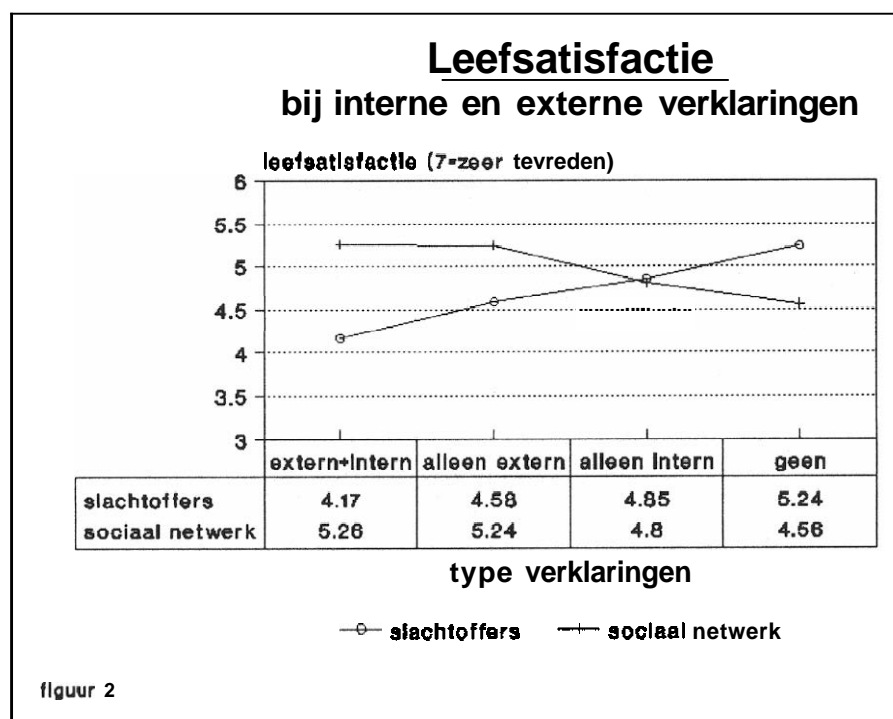
Interne attributies - zowel reacties die verwijzen naar het gedrag als die welke verwijzen naar het karakter van het slachtoffer - worden naar verhouding veel minder vaak gegeven. De afwezigheid van een groeps-effect indiceert dat slachtoffers en leden van het sociale netwerk geen verschillen rapporteerden in de frequenties waarmee zij de diverse typen reacties ontvingen respectievelijk verstrekten.

Om zicht te krijgen op de verschillende psychologische mechanismen die door het Abramson/Seligman-en het Janoff-Bulman - model

worden gepostuleerd zijn enkele samenhangen tussen de attributieve en empathische reacties en bepaalde basale cognities nader geïnspecteerd. Contrair aan het eerste model blijkt de zelfwaardering bij slachtoffers sterk negatief samen te hangen met het geconfronteerd worden met externe attributies vanuit het sociale netwerk ($r = -.44$; $p < .01$). Externe attributies lijken derhalve geen buffer te vormen voor het instandhouden van een positieve zelf-waardering. Voorts blijken empathische reacties niet met zelfwaardering samen te hangen ($r = -.09$; ns), maar wel met zelf-controle ($r = .41$; $p < .01$). In overeenstemming met het Janoff-Bulman model correleert zelf-controle niet met externe attributies ($r = .09$; ns). Bovendien lijkt ook de gepostuleerde negatieve samenhang tussen zelfcontrole en karakterattributies zich af te tekenen ($r = -.21$; $p = .08$). Echter, in strijd met het Janoff-Bulman- model wordt geen positieve samenhang gevonden tussen gedragsattributies en zelf-controle ($r = .01$; ns).

Om te achterhalen welke effecten de verklaringen vanuit het sociale netwerk op de leefsatisfactie van zowel de slachtoffers als de leden van het sociale netwerk zelf hebben, zijn de attributie - variabelen gedichotomiseerd naar boven- en ondergemiddeld. Daarbij bleek dat slachtoffers die bovengemiddeld karakterverklaringen hadden gehoord of gegeven in vrijwel alle gevallen ook bovengemiddeld gedragsverklaringen hadden gehoord of gekregen. Mede in het licht van de hoge inter-correlatie ($r = .59$; $p < .01$) tussen beide zijn zij bij de verdere analyses samengevoegd tot interne verklaringen. Vervolgens werd een variabele gecreëerd met vier categorieën: (1) bovengemiddeld extern en intern; (2) bovengemiddeld extern en

ondergemiddeld intern; (3) ondergemiddeld extern en bovengemiddeld intern; en (4) ondergemiddeld extern en intern. Met leefsatisfactie als afhankelijke variabele is er ten slotte een variantie analyse uitgevoerd 2 (groep) x 4 (type verklaringen). Deze analyse resulteerde in een significant interactie-effect ($F(3,86)=2.813, p < .05$). De resultaten zijn in figuur 2 grafisch weergegeven.

Uit de figuur blijkt dat leden van het sociale netwerk het meest gebaat zijn bij het geven van zowel interne als externe verklaringen en het minst bij het geven van geen verklaringen. Leden van het sociale netwerk rapporteren meer leefsatisfactie na het geven van alleen externe dan na het geven van alleen interne verklaringen. Bij

slachtoffers loopt dit in precies de tegengestelde richting.

Tabel 2: Pearson correlaties tussen de Assumpties over de Wereld en Leefsatisfactie.

<u>ASSUMPTIES:</u>	<u>LEEFSAATISFACTIE:</u>
Goedheid van de Wereld	
de onpersoonlijke wereld	.26 *
de mensen	.36 **
Betekenisvolheid van de Wereld	
rechtvaardige wereld	.05
controle over de gevolgen	.03
toeval	-.02
Waardevolheid van Jezelf	
eigenwaarde	.45 **
zelf-controle	.55 **
geluk	.21 *
Samengestelde schaal van Assumpties over de Wereld	.45 **

(*: $p < .05$; **: $p < .01$)

Om de relatie tussen de verschillende assumpties over de wereld en leefsatisfactie nader te onderzoeken zijn er correlaties uitgevoerd. Hierbij valt het op dat geen van de assumpties over de *beteknisvolheid van de wereld* samenhangen met leefsatisfactie, terwijl de assumpties over de *goedheid van de wereld* en de

waardevolheid van jezelf - assumpties die door slachtofferschap worden aangetast -dit allen wel doen. Ook de samengestelde schaal, waarin alle assumpties zijn opgenomen, correleert sterk met de leefsatisfactie (zie tabel 2).

Discussie

Zowel directe als indirecte ervaringen met criminaliteit lijken basale assumpties over de wereld aan te tasten. Criminaliteit lijkt daarmee niet alleen cognitieve gevolgen te hebben voor het slachtoffer: door het delen van de ervaring kunnen ook familie, vrienden en bekenden van het slachtoffer "besmet" raken. In dit onderzoek traden diverse verschillen aan het licht tussen slachtoffers en leden van het sociale netwerk, en niet-slachtoffers in assumpties uit alle drie de door **Janoff-Bulman** voorgestelde primaire categorieën; goedheid van de wereld (bij "goedheid van de onpersoonlijke wereld"), betekenisvolheid van de wereld ("controle over gevolgen") en waardevolheid van jezelf, ("zelf-controle" en "geluk"). Zowel slachtoffers als leden van hun sociale netwerk hebben een minder positieve indruk van de onpersoonlijke wereld en minder het gevoel controle te hebben over gevolgen. Ook zijn er in de verwachte richting lineaire verbanden gevonden bij de assumpties over zelf-controle en geluk, waarbij directe slachtoffers minder en niet-slachtoffers meer zelf-controle en geluk rapporteerden dan leden uit het sociale netwerk.

De resultaten van dit onderzoek suggereren dat het succes van de psychologische aanpassing beïnvloed wordt door het type verklaringen

dat wordt aangedragen door leden van het sociale netwerk.

Slachtoffers zijn succesvoller, of meer tevreden met het leven, als er geen verklaringen worden aangedragen door hun familie, vrienden of bekenden. Als er verklaringen worden aangedragen lijken interne verklaringen het minst schadelijk. In tegenstelling tot de slachtoffers lijken de leden van het sociale netwerk, of de "indirecte slachtoffers", juist gebaat bij het geven van zowel interne als (met name) externe verklaringen.

Mogelijk geven leden van het sociale netwerk voornamelijk externe verklaringen vanwege de positieve invloed op de eigen leefsatisfactie. Daarnaast reageerden de familieleden, vrienden en bekenden over het algemeen empathisch. Dit is tegengesteld aan de dominante "victim-blaming" theorie. Deze theorie gaat er, ons inziens, te veel vanuit dat de bij studenten, die via een video-fragment in aanraking komen met een hen onbekend slachtoffer, verkregen resultaten generaliseerbaar zijn naar leden van het sociale netwerk van het slachtoffer. Het kennen van het slachtoffer lijkt een belangrijke determinant te zijn voor het type reactie dat gegeven wordt. Deze variabele zou aan meer onderzoek onderworpen moeten worden. Immers, de reacties van bekenden hebben een veel grotere invloed op het welzijn van het slachtoffer dan de reacties van mensen die het slachtoffer niet kennen.

Het lijkt erop dat het sociale netwerk het slachtoffer veel meer ontziet dan dat men een onbekende ontziet. Dit heeft tot gevolg dat de slachtoffers meestal geconfronteerd worden met vooral externe verklaringen uit hun omgeving. De omgeving van het slachtoffer reageert als het ware humaner, empathischer en vriendelijker op de

bekende dan het bij een onbekende zou doen. Het is **vervolgens** met name deze manier van reageren die een minder goede verwerking bij het directe slachtoffer ten gevolg heeft.

Deze resultaten bieden hiermee meer steun voor het model van **Janoff-Bulman** (1979) dan voor dat van Abramson e.a. (1978). Verklaringen van het sociale netwerk die aanzetten tot het maken van externe attributies hebben een negatievere invloed op de leefsatisfactie van het slachtoffer dan verklaringen die het maken van interne attributies bevorderen. Hierbij moet echter opgemerkt worden dat slachtoffers die noch interne noch externe verklaringen hebben ontvangen de meeste tevredenheid met het leven rapporteerden. Helaas lieten de data van dit onderzoek een zinvolle gedifferentieerde toetsing van de invloed van karakter en gedragsverklaringen niet toe.

Vanuit een toegepast standpunt kan tenslotte opgemerkt worden dat de recent ontwikkelde trainingen in de omgang met slachtoffers voor politiefunctionarissen, slachtofferhulp medewerkers en justitiepersoneel baat kunnen hebben bij het meer expliciet stil staan bij de cognitieve effecten van victimisatie. Cognitieve herstructurering, gericht op het herstel van de assumpties van het slachtoffer, zouden ons inziens een vast onderdeel van dergelijke programma's moeten vormen.

Literatuur

Abramson, L.Y., Matalsky, G.I., & Alloy, L.B. (1989). Hopelessness depression: A theory-based subtype of depression. *Psychological*

review, 96, 358-372.

- Abramson, L.Y., Seligman, M.E.P., & Teasdale, J.D. (1978).
Learned helplessness in humans: critique and reformulation.
Journal of Abnormal Psychology, 87, 49-74.
- Beijk, J. (1986). Het geloof in de rechtvaardige wereld. *Psychologie, 5, 18-21*
- Buunk, A.P. & Jansen P. (1987). Sociale ondersteuning in de
thuissituatie en Psychosociale stress op het werk. *Gedrag en
Gezondheid, 15, 147-154.*
- Catlin, G. & Epstein, S. (1992). Unforgettable experiences: The
relation of life events to basic beliefs about self and world. *Social
Cognition, 10, 189-209.*
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen R.J. & Griffin S. (1985). *Journal
of Personality Assessment, 49, 71-75.*
- Chaikin, A.L., & Darley, J.M. (1973). Victim or perpetrator:
Defensive attribution or responsibility and the need for order and
justice. *Journal of Personality and Social Psychology, 25, 268-
275.*
- Dijk, J.J.M. Van (1989). Eigen schuld, dikke bult? Over de neiging
om het slachtoffer verantwoordelijk te stellen voor zijn/haar lot.
In: J. Soetenhorst- de Savornin Lohman (eds.), *Slachtoffers van
Misdrijven: Ontwikkelingen in Hulpverlening, Recht en Beleid,*
Arnhem: Gouda Guint.
- Frazier, P.A. (1990). Victim attributions and Post-Rape trauma.
Journal of Personality and Social Psychology, 59, 298-304.
- Frieze, I.H., Greenberg, M.S. & Hymer, S. (1987). Describing the

crime victim: Psychological reactions to victimization.

Professional Psychology: Research and Practice, 18, 299-315.

Heesink J. (1989). *Schaalanalyses voor het project 'Het proces van sociale integratie van jong-volwassenen' II: werk, opleiding en welzijn*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Hirsch, B.J. (1980). Natural support systems and coping with major life changes. *American Journal of Community Psychology*, 8, 159-172.

Janoff-Bulman, R. (1979). Characterological versus behavioral self-blame: inquiries into depression and rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1798-1809.

Janoff-Bulman, R. (1985). The aftermath of victimization: Rebuilding shattered assumptions. In C.R. Figley (Ed.), *Trauma and its Wake*. New York: Brunner/Mazel.

Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*, 7, 113-136.

Janoff-Bulman, R. & Frieze, I.H. (1983). A Thwretical perspective for understanding reactions to victimization. *Journal of Social Issues* 39, 1-17.

Janoff-Bulman, R., & Wortman, C.B. (1977). Attributions of blame and coping in the real world: severe accident victims react to their lot. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 351-363.

Lerner, M.J., Miller, D.T. (1978). Just world research and the attributional Process: Looking back and ahead. *Psychological*

Bulletin, 85, 1030-1051.

- Lerner, M.J. Simmons, C.H. (1966). The observer's reaction to the "innocent victim": Compassion or rejection? *Journal of Personality and Social Psychology*, 22, 202-210.
- Meyer, C.B., & S.E. Taylor (1986). Adjustment to rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 1226-1234.
- Steinmetz, C.H.D., (1990), *Hulp aan Slachtoffers van Ernstige Misdrijven, Effecten van Slachtofferhulp en Primaire Opvang*. Arnhem: Gouda Quint.
- Tennen, H. & Afflick, G. (1990). Blaming others for threatening events. *Psychological Bulletin*, 108, 209-232.
- Winkel, F.W. & Vrij, A. (1992a). Televisie en de opsporing van daders van criminaliteit: differentiele publieksreacties als functie van het informatie-aanbod en de geprefereerde preventie-strategie. *Gedrag en Organisatie*, 5, 56-70.
- Winkel, F.W. & Vrij, A. (1992b). Crime victims' attributional attitudes and differential psychological responding to victimisations: the influence of behaviour, character, and external explanations. In: N. Clark & G. Stephenson (Eds.), *Issues in Criminological and Legal Psychology*. Leicester: British Psychological Society.
- Winkel, F.W. (1990). *Slachtofferhulp: Verkenning en Sociaal - psychologische analyse*. Amsterdam: Swets en Zeitlinger.
- Winkel, F.W. (1991). Police, victims and crime prevention: some research based recommendations on victim orientated interventions. *British Journal of Criminology*, 31, 250-266.